

Kam zmizely naše lesy?

Jak se poučit z kalamity v Jeseníkách, kde stromy mizí po hektarech

JIŘÍ NÁDOBA / FOTO MILAN JAROŠ

N

a místě, jehož přesnou polohu by Petr Šaj z dobrých důvodů nerad prozrazoval, stojí skála jako hrad. Po zdolání zalesněné strmé stráně se dá zezadu vylézt až na vrchol, kde je na skále malá náhorní plošina. Zarostlý zoolog se na ni vyhouplne a udělá dva zkušené skoky přes úzké, ale nepříjemně hluboké průrvy. Dál už je jen pár metrů plochého kamene, sráz kolmo dolů a okouzující výhled na nejsevernější část Jeseníků.

Petr Šaj si rychle lehá na břicho a vysunuje hlavu přes převis, aby zkontroloval tajné místo těsně pod ním. Před chvílí odsud vyletěla vyplašená skřehotající samice sokola. Má tu hlídat čtyři malá hnědá vajíčka – a opravdu jsou tam, i když vidět je může jen ten, kdo jako vousatý průvodce vleže nakoukne přes okraj skály.

Loni koncem dubna v Jeseníkách napadlo přes půl metru sněhu a ptáčata na mnoha místech uhynula. Letos je tu místo sněhu přes dvacet stupňů Celsia. Nepřijde-li kuna nebo hluční turisté, sokolí rodinku čeká idylické jaro.

Rychlý nástup veder ale nesvědčí všem. Bláznivé teplotní výkyvy, které se v posledních letech stupňují, odstartovaly ve zdejších lesích největší kalamitu za dvě stě let. Její následky lze vidět i ze sokolí vyhlídky. Za zády máme rozlehlou rezervaci CHKO Jeseníky stoupající až do výšek přes tisíc metrů, kde je víc srážek i menší vedro. To smrku jako horské dřevině vyhovuje. V krajině před námi je to ale jinak. Kopce se začínají vlnit dolů směrem k Polsku, kde smrsk s klesající nadmořskou výškou ztrácí odolnost. Lidé ho tu vysazovali už za monarchie kvůli těžbě. Ale monotónní smrkový porost – suverénně nejčastější typ lesa v Česku – nezvládá v nynějším počasí přežít. Extrém nastal právě kolem Jeseníků. Po výjimečném vedru a suchu v roce 2015 se tu začal ve velkém množit kůrovec, který smrkovou monokulturu v nižších partiích hromadně likviduje. Výsledkem jsou kilometry holých vykácených strání, které na apokalyptických záběrech z dronu doputovaly v posledních týdnech i do hlavního televizního zpravodajství a po právu vylekaly každého, kdo do lesa chodí rád a nechce o vycházky ve stínu stromů přijít.

„Určitě se dá čekat, že brouk dorazí i sem,“ předpovídá Šaj, vedoucí Správy CHKO Jeseníky, když ze skalní vyhlídky ukazuje

Sežeňte techniku.
(Těžba v Jeseníkách láme rekordy, koně jsou dávno jen doplňková síla.)

na souvislou hradbu vzrostlých, zatím ještě zcela zdravých tmavě zelených smrků na rozhraní mezi rezervací a nižšími kopci.

Nejhorší stav

Temná předpověď zapadá do toho, co dnes říkají takřka všichni, kdo se problematikou lesa zabývají. V české přírodě probíhá radikální změna. Na místech jako Nízký Jeseník už ji těžko půjde zastavit a šíří se i dál.

V Česku tvoří les podle statistik třetinu území, což oproti srovnatelným zemím není špatné. Lesa je tu dnes víc než dřív

– „zásoba“ živých stromů činí skoro 700 milionů kubíků, což je třeba oproti první republice dvojnásobek. Jenže každý druhý strom (podle posledních čísel přesně 50,5 procenta) je smrk, který mimo hory není přirozenou dřevinou. Pěstuje se uměle, což dlouho fungovalo, ale s nynějším počasím to přestává jít dohromady.

Existují odhady, podle kterých až čtyři pětiny tuzemských smrkových lesů stojí na území, kde během příštích čtyřiceti let nemohou vydržet. Před pár lety tyto předpovědi leckdo ignoroval, ale teď se již naplňují. Zdravotní stav českých jehlična-

tých lesů je podle některých parametrů nejhorší v Evropě, o to víc podléhá kůrovci, jimž se naopak v suchu a vedru výtečně daří. Kácení smrků kvůli hmyzím parazitům vyletělo po roce 2015 vysoko nad dlouhodobý normál (*viz graf*) a letos patrně vystoupá na úplně nový rekord přes pět milionů kubíků. Státní lesy mají pro letošek vyhlášenou kalamitu v rekordním počtu 112 z 850 celorepublikových revírů. „Jedná se o nejhorší stav lesů za dobu, kterou současní lesníci pamatují,“ prohlásil minulý týden na přednášce pro poslance emeritní děkan Lesnické a dřevařské fakulty Mendelovy univerzity v Brně Vladimír Šimanov. Další z řečníků, náměstek ministra životního prostředí a někdejší krátkodobý ředitel Lesů ČR Vladimír Dolejský, mluví kvůli dopadům kalamity na přírodu, spodní vodu a půdu rovnou o „ekologické katastrofě“.

V okolí Jeseníků je jasné vidět, co tato silná slova znamenají v praxi. Předloni se tu na menší ploše vytěžilo kvůli kůrovci víc dřeva než za čtyři roky při mnohem sledovanější kalamitě na Šumavě. Loni rozsáhlé kácení pokračovalo a pokračuje i letos. V nižších horách na sever, na východ nebo na jih od rezervace zůstaly během tří let místo mnoha lesů jen holé stráně s pařezy nebo s několika samostatně stojícími stromy, které při větších větrech stejně sotva vydrží. Na mapě, jež zachycuje loňskou kůrovcovou kalamitu, je okres Bruntál jediný v nejhorší černé barvě s více než milionem kubíků napadených stromů. Letos, kdy se brouci díky teplu vylíhli zhruba o měsíc dřív, může být situace ještě horší.

Ondřej Bačík pracuje v Brně, ale původem je z Rýmařova a po úvodní telefonické debatě neváhá odpoledne sednout do auta a vyrazit coby průvodce na sever. Před třemi lety založil spolek na ochranu přírody jménem Společnost přátel Jeseníků. „Nerad bych, aby to tu dopadlo jak v Bělověžském pralese,“ obává se vlasatý aktivista v odkazu na kontroverzní kácení v polské rezervaci, kde kvůli kůrovci úřady povolily těžkotónážní průmyslovou těžbu i v rezervaci. V autě ochotně veze reportéry z Prahy přes rozlehlou pahorkatinu na sever od Olomouce přes Bruntál až dál k hranici s Polskem. Podle jízdní doby z hlavního města jde o jednu z nejdlehlějších částí republiky, možná i proto se o zdejší kalamitě v zapomenutém kraji mluví naplno až teď, tři roky po jejím propuknutí.

Mraky putují do Jeseníků obvykle od západu, na východní straně je tedy kvůli hradbě hor tradičně sucho. Po celou cestu je vidět, že na mnoha stráních zbyly místo lesů jen nepatřičně vyhlížející čerstvé „holiny“. Kalamitní těžbu v okolí dokreslují průvodní jevy, jako je hustý provoz kamionů s dřívím nebo hromady klád na nádražích. Svěží jarní příroda plná světle zelených břízů a kvetoucích ovocných stromů sice dojem zdatně vylepšuje, holé stráně s pár samostatně stojícími kmeny však nelze přehlédnout.

Za jednou z posledních vesnic před česko-polskou hranicí Bačík stáčí auto na rozbitou křivolakou asfaltku. Když vystoupá nahoru mezi louky, otevře se na jedné straně údolí temně zelená a zdravě vyhlížející masa lesa. Na druhé už je ale čerstvě vykáčený svah. Největší kalamita za dvě stě let – datovaná od doby, kdy ve Slezsku smrk přišel na scénu kvůli nástupu průmyslu a nedostatku paliva – je tady poblíž pramene řeky Osoblahy dobře vidět. Těžba už je tu u konce, po strojích zbyly jen rozorané lesní cesty a ve stínu jedna louže plná stovek hemžících se pulců. Pár kroků za posledními stromy, které louži stíní, však na-

stupuje to, co aktivista Bačík popisuje jako „hrozící polopoušť“. Možná tady nemusela být, kdyby lesníci brali varování vážně a včas smrkovou monokulturu zpestřili něčím mladším a pro zdejší nadmořskou výšku přirozenějším. Místo souvislé hradby stromů tu ovšem zůstalo jen pár osamocených jasanů, jinak jsou všude pařezy a hromady vysušených větví a kůry. Dříve byl les až k horizontu, dnes tady stromy tvoří pár ostrovů. „Nechápu, jak v hospodářském lese, který mají lesníci plně pod kontrolou, mohli něco takového dopustit,“ říká roztrpčeně Bačík.

Pily a myslivci

Lesní hospodářství je komplikovaná univerzitní věda, ale příčiny dnešní krize není tak složité pochopit.

„Smrk se dobře pěstuje, má slušnou produkci a jeho dříví je žádané. Proto je ho tolik,“ přibližuje Marek Turčáni, děkan Lesnické a dřevařské fakulty České zemědělské univerzity v Praze. Romantické představy, že česká krajina byla pokryta hustými jehličnatými lesy odpradávná, jsou podle něj mylné. Smrky jsou tu uměle vysazovány od dob Marie Terezie, kdy se s lesní správou

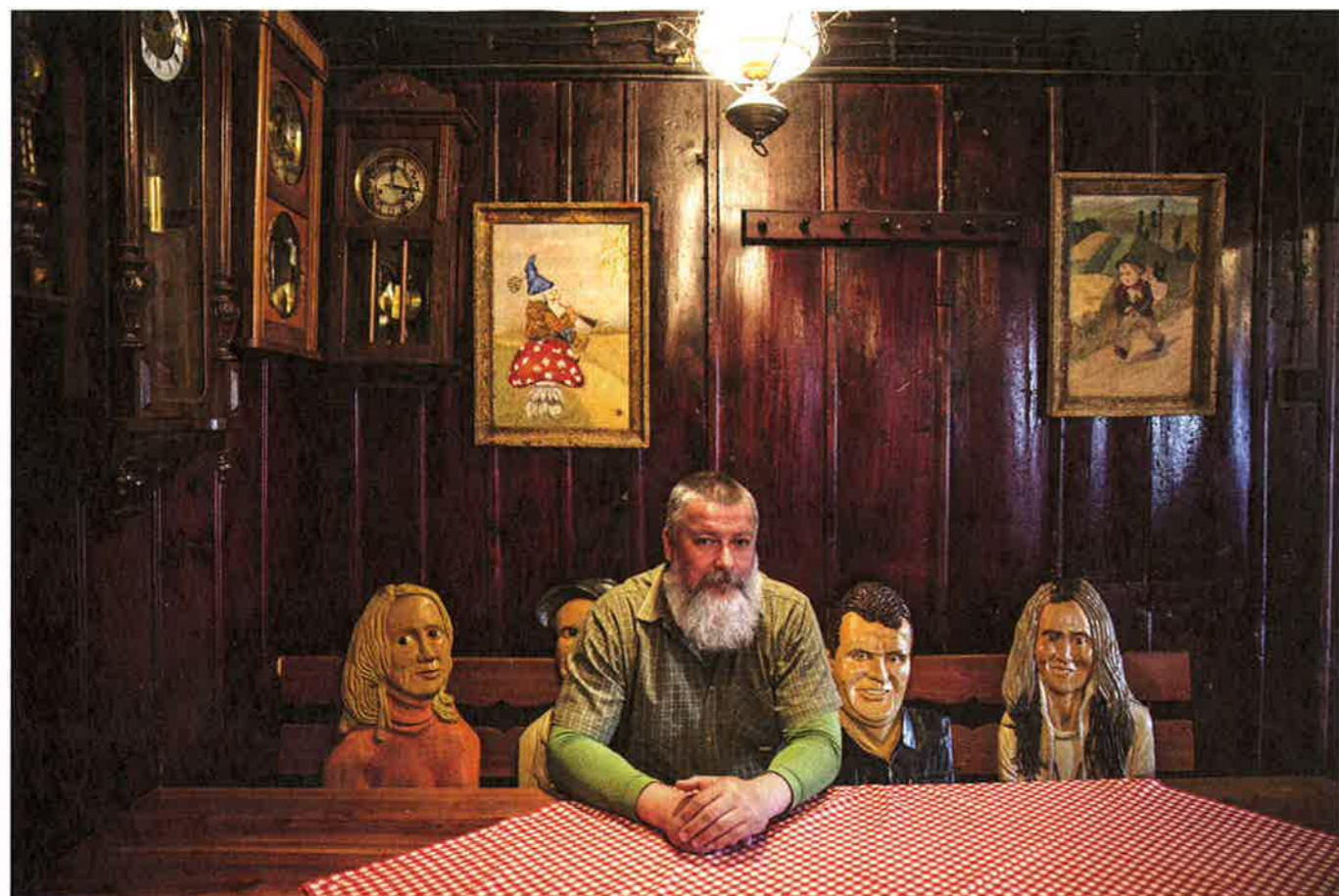
systematicky začalo kvůli velké spotřebě dřeva v hutích a sklárnách. Nástup smrku pak urychlila průmyslová revoluce. Spotřeba dřeva dál rostla za první republiky a za komunismu, ze smrku se tedy kvůli nárokům na těžbu stala klasika.

Potíž je v tom, že pro státní lesy – podnik spravující zhruba polovinu všech lesů v Česku – zůstala produkce dříví dál podstatou existence. V Japonsku, kde Turčáni dva roky žil, je podle něj „hospodářsky“ řízeno jen kolem deseti procent lesů, zbytek je spravován jako příroda. V Česku je to naopak, přes tři čtvrtiny

Kdo udělal chybu?
(Ondřej Bačík na čerstvě vykáčené „holině“ u česko-polských hranic)

Kůrovec ví, co dělá. (Petr Šaj, vedoucí Správy CHKO Jeseníky)

lesů fungují kvůli těžbě. Pro státní Lesy ČR je obchod se dřevem a tvorba zisku hlavní zadání. A protože to tak bylo vždy, málokoho mezi lesníky napadne uvažovat jinak.

Univerzitní badatelé už od devadesátých let varují, že klimatická změna bude pro smrk problém a že je třeba uvažování změnit. „Lesníci jsou ale trochu konzervy a nepřípouštěli si, že změna může přijít tak rychle,“ vysvětluje Turčáni.

Smrk standardně roste osmdesát až sto let, vyměnit jej za přirozenější listnáče je tedy logický proces na dlouhou dobu. Chyba dnešních dní je ale v tom, že se jen málokde dost zapracovalo na tom, aby pod staršími vzrostlými smrkami začal vyrůstat nový, pestřejší a odolnější les. Postupná přeměna v částečném stínu a zpevněném terénu mohla proběhnout mnohem snáz než teď na holých stráních. Otálení mělo víc příčin a tradiční české pochybování o tom, jestli globální oteplování brát vůbec vážně, bylo jen jednou z nich. Pro státní lesy by intenzivní obnova lesa znamenala nové náklady, což v podniku hodnoceném z roku na rok podle výsledků není jen tak. Příprava smrkových lesů na postupnou obměnu by také zkomplikovala těžbu, což není v zájmu dřevařských firem, které mají na fungování lesů velký vliv. Za posledních patnáct let se navíc v Lesích ČR vystřídal deset ředitelů, což koncepčním tématům, jako je obnova lesa a reakce na klimatickou změnu, také moc nenahrává. Ne příliš vstřícné se jeví i některé předpisy,

jako je třeba povinnost zalesnit plochy po kalamitě do dvou let, což se dá nejbezpečněji zařídit opět jen malými smrkami. Na smrk je navíc v Česku nastavena celá dřevařská výroba.

Zvláštní komplikaci pro zpestření lesa pak představují zájmy myslivců, kteří mají vedle dřevařských firem v lesích dnes hlavní slovo. Žádná jednotná celoevropská čísla o stavu zvěře neexistují, znalci problematiky však unisono mluví o tom, že v Česku jsou kvůli rozšířené zálibě v mysliveckém lovu počty výrazně vyšší než například v Německu nebo Rakousku. Obvyklá praxe je, že honitby se pronajímají soukromým uživatelům, kteří by měli udržovat stav zvěře na úrovni, jakou ekosystém lesa podle normovaných tabulek unese. S evidencí se však údajně běžně fixuje, aby zvěře bylo víc a lov byl jednodušší. Víc zvěře pak nejde s pestřejší flórou dohromady, jak je názorně vidět i při procházce s lidmi jako Bačfk. „Smrk prosperuje, ale ostatní mladé dřeviny zvěř sežere,“ přibližuje Bačfk, když u cesty zahlédne zhruba dvoumetrový bující smrk a vedle něj stejně vysokou, ale úplně okousanou jedli.

V Japonsku těžbě dřeva slouží jen deset procent lesů, v Česku je to naopak.

Bříza místo smrku

Konec monotónních smrkových lesů v nižších partiích dnes už ochranáři berou jako něco, co půjde při pokračujících teplotních výkyvech leda zpomalit. Petr Šaj popisuje uniformní smrkový les mimo hory v nadsázce jako „kukuřičné pole“, jehož likvi-

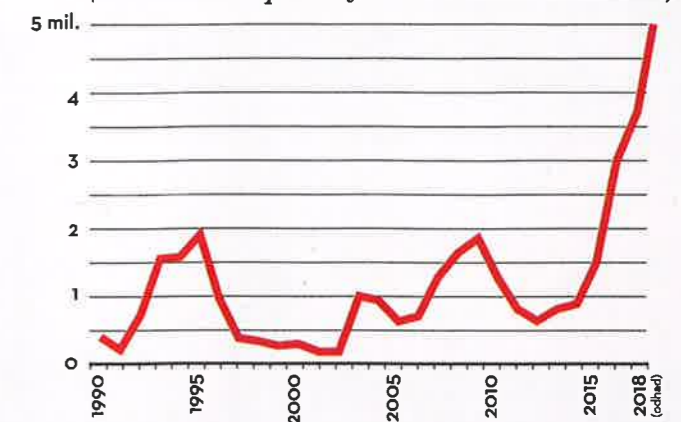
dace sice krajinu zatíží, ale z hlediska přírodních pochodů jde vlastně o logický proces. „Je třeba si uvědomit, že to, co kůrovec likviduje, jsou umělé, nestabilní a biologicky méně cenné lesní porosty,“ upozorňuje později při rozmluvě u oběda šéf Správy CHKO, podle kterého by vůbec nebylo proti přírodě, kdyby smrky měly pod hranicí tisíce metrů nad mořem výrazně menší zastoupení než dnes.

Kalamitu se proto snaží brát spíš jako šok, který by mohl lesníky probudit a přimět k tomu, aby se přestali fixovat na smrk. Podobně mluví i Milan Košulič, čerstvě penzionovaný člen vedení lesní správy ve Městě Albrechtice. Právě tady, na východním úpatí Jeseníků, je smrková kalamita extrémní. Ale Košulič – správce webu s názvem Přírodě blízké lesnictví – ji bere jako „výjimečnou příležitost“. „Les se tam vrátí, ale je třeba se smířit s tím, že bude jiný a bude to chvíli trvat,“ říká Košulič a bere návštěvníky autem do úbočí nad obcí na exkurzi, jak se nový typ lesa podle jeho představ rodí. Zatím tu převažují břízy, které se jako náletová dřevina chytají na odlesněných stráních jako první. Kolem nich bují divoká, obtížně prostupná vegetace, nad nimi se kymácí pár starých modřínů, v porostu jsou „uměle podsázené“ malé jedle a buky. Část nového lesa, kterou zdejší lesní správa vypíplala, je obehnaná kvůli zvěři plotem. Sem tam se vracejí i malé smrky, ale jen v menšině. Podobný les neodpovídá předpisům, podle kterých bříza nepomáhá splnit podmínku zalesnění do dvou let, protože se bere jako pleveľ. Jiná cesta však podle Košuliče lesníkům na holých stráních stejně nezbude, protože vysazovat dál ve velkém smrk zjevně nemá perspektivu.

Nadějně ohledně změn do budoucna mluví i nový šéf lesního hospodářství, tedy druhý nejvyšší postavený muž v Lesích ČR Tomáš Pospíšil, který do centrály povýšil v lednu právě z Jeseníků. Také on bere kalamitu jako „příležitost k reflexi současného způsobu hospodaření“, byť detaily nechce zatím moc rozvádět. V prvních rozhovorech pro odborné lesnické časopisy mluvil o tom, že zpestření lesů bude nyní jednou z priorit, opatrně naznačil i nutnost omezit myslivcům počty zvěře. Nová strategie, kterou státní lesy zpracovaly v půlce března v reakci na kalamitu,

Kůrovec na vzestupu

Těžba smrku napadeného škůdci, v m³ (1 m³ zhruba odpovídá jednomu vzrostlému stromu)

ZDROJ: VÝZKUMNÝ ÚSTAV LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ A MYSLIVOSTI

je ale spíš plná operativních technických záležitostí, jako kde sehnat dost vagonů na odvoz dřeva. Větší koncepční změny jsou prý zatím ve fázi příprav.

Podnik spadá pod ministerstvo zemědělství a budoucí kurz bude záviset na novém obsazení rezortu a dalším vývoji kolem sestavování vlády. Pro bezprostřední situaci v lesích bude ale důležitější, jestli kůrovce zastaví deštivá sezona kolem Medarda a jestli se bude, nebo nebude opakovat extrémně horké a suché léto. Zatím se letošní rok vyvíjí spíš směrem ke scénáři, který je v březnové kalamitní strategii Lesů ČR popsán jako „mimořádně pesimistická varianta“ a počítá s dalším odumíráním lesů a nárůstem kácení kvůli kůrovci až o třicet procent nad loňskou rekordní úroveň. ●

WWW.RESPK.TCZ/AUDIO

FOTOGALERII K ČLÁNKU NAJDETE NA WWW.RESPK.TCZ/FOTOGALERIE

↓ NERCE

NOC LITERATURY 9/5/2018 Praha 1 Staré Město, Nové Město

Česká centra zvou na 12. ročník

www.nocliteratury.cz
fb/noci.literatury

Organizátoři: ČESKÁ CENTRA CZECH CENTRES PRAHA EUNIC evropska-unie.cz REVUE LABYRINT PRAHA PRAHA PRAHA PRAHA

Ve spolupráci: EUNIC evropska-unie.cz

Záštita: PRAHA PRAHA PRAHA PRAHA

HL. mediální partner: RESPK

Mediální partneři: CINEASTE LITERÁRNÍ NOVINY ROZHLAS TIG Radio Wave CityBee ArtMap marianne

Partneři: XANTYPA travel MAGNESIA Národní divadlo railreklam